

André Maurois

René alebo **Život vikomta
de Chateaubriand**

Z francúzštiny preložila
VLADIMÍRA KOMOROVSKÁ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Edícia Portréty

André Maurois

René
alebo
**Život vikomta
de Chateaubriand**

Z francúzštiny preložila
VLADIMÍRA KOMOROVSKÁ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle 1956
Translation © Vladimíra Komorovská 2012
Cover design © Michaela Babčáková 2012
Slovak Edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

S finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
a Literárneho fondu Slovenskej republiky

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

André Maurois: René alebo Život vikomta de Chateaubriand
Z francúzskeho originálu *René ou la Vie de Chateaubriand*, ktorý vyšiel
vo vydavateľstve Grasset & Fasquelle v roku 1956,
preložila Vladimíra Komorovská.
Jazyková redaktorka Eva Melichárková
Obálka Michaela Babčáková
Sadzba Anna Chovanová
Tlač PM Turany
Prvé slovenské vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-632-8

Významný historik a životopisec, uznávaný humanista

André Maurois, vlastným menom Émile Salomon Wilhelm Herzog, prišiel na svet dvadsiateho šiesteho júla 1885 v Elbeufe, sídle kantónu v departemente Seine-Maritime (Haute-Normandie). Keď ukončil Lycée Corneille v Rouene, kde ho učil profesor Émile Chartier, známy pod pseudonymom Alain, pokračoval v štúdiu, kým nezískal doktorát z filozofie. Desať rokov viedol rodinnú pradiareň, ktorú založil jeho otec, potajme však sníval o literárnej činnosti. „Zásluhou“ prvej svetovej vojny, počas ktorej slúžil ako styčný dôstojník v britskom expedičnom zbore, vstúpil do literatúry satiricky ladeným románom *Odmľky plukovníka Bramblea* (Les Silences du colonel Bramble. 1918, v češtine pod názvom *Mlčení plukovníka Brambla* v nakladateľstve Melantrich 1969, preklad Alena Vaňková). Po tomto debute, ktorý mu okamžite vyniesol povest' románopisca, nasledovali ďalšie prózy: *Reči Dr. O'Gradyho* (Les Discours du Dr O'Grady. 1922), autobiografický román *Bernard Quesnay* (1922), ktorý neskôr vyšiel v prepracovanej verzii pod názvom *Nárast a pokles* (La Hausse et la Baisse. 1926), preslávnená dvojnovela *Dve lásky Philippa Marcenata* (Climats. 1928, v slovenčine vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ 1967 a 1974, preklad Vladimír Dudáš), kde analyzuje morálnu a citovú krízu manželskej dvojice, prorocká bájka pre mládež *Bachráči a Cvernáči* (Patapoufs et filifers. 1930), evokujúca absurdné kritérium klasifikácie ľudí podľa zovňajšku, respektíve hmotnosti, román *Rodinný kruh* (Le Cercle de Famille. 1932, v slovenčine vo vydavateľstve Tatran 1969, preklad Jozef Oravec a Ondrej Žiška) o medzigeneračných konfliktoch, ale i poviedky s vedecko-fantastickým námetom *Stroj čítajúci myšlienky* (La Machine à lire les pensées. 1937), *Pomyselné svety* (Les Mondes impossibles. 1947), *Fantastické príbehy a poviedky* (Récits et nouvelles fantastiques. 1948).

V júni 1938 sa stal členom Académie française a zaujal miesto popred-

ného literárneho kritika Reného Doumice v dvadsiatom šiestom kresle, počas druhej svetovej vojny pobudol v Spojených štátoch amerických, kde prednášal na viacerých univerzitách a pôsobil ako podpredseda *Balzac Society of America*, ale i v severnej Afrike, kde sa venoval publicistike. Ako stály spolupracovník literárnych časopisov úspešne pokračoval v kariére životopisca, ktorú začal pozoruhodnými literárno-historickými biografiami *Ariel alebo Život Shelleyho* (Ariel ou la Vie de Shelley. 1923, v slovenčine vo vydavateľstve Tatran 1988, preklad Soňa Hollá), *Život Benjamina Disraeliho* (La Vie de Disraeli. 1927, v češtine v nakladateľstve Prostor 1997, preklad Jarmila Fastrová) a *René alebo Život vikomta de Chateaubriand* (René ou la Vie de Chateaubriand. 1938). Veľký ohlas získal viacerými životopismi významných osobností, ku ktorým sa zaraďujú najmä *Don Juan alebo Byronov život* (Don Juan ou la Vie de Byron. 1952, v slovenčine vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ 1981, preklad Miroslava Bártová), *Lélia alebo Život George Sandovej* (Lélia ou la Vie de George Sand. 1952, v slovenčine vo vydavateľstve Smena 1975, preklad Ladislav Lapšanský), *Olympio alebo Život Victora Huga* (Olympio ou la Vie de Victor Hugo. 1954, v slovenčine vo vydavateľstve Tatran 1985, preklad Miroslava Bártová), *Traja Dumasovci* (Les Trois Dumas. 1957, v slovenčine vo vydavateľstve Smena 1971, preklad Anton Vantuch), *Prometeus, čiže Život Balzacov* (Prométhée ou la Vie de Balzac. 1965, v slovenčine vo vydavateľstve Smena 1970, preklad Anton Vantuch). Maurois povýšil biografický žáner na umenie; založil ho na širokom rozhlade, dôkladnej dokumentačnej príprave, na schopnosti vžiť sa do kože protagonistu i na jeho objektivizujúcom stvárnení a nasadil mu korunu rozprávačským a štylistickým majstrovstvom. Ťažko by sa mu teda dalo vyčítať, že nezabudol ani na seba a vydal dva autobiografické zväzky *Pamäti* (Mémoires. 1949) a *Portrét priateľa nazvaného mojím menom* (Portrait d'un ami qui s'appelait moi. 1959). Tento uznávaný humanista, prototyp čestného muža skoncipoval *Dejiny Anglicka* (Histoire d'Angleterre. 1937, v češtine pod názvom Dějiny Anglie v Nakladatelství Lidové noviny 1993, preklad Jiří Novotný a Josef Polišínský), *Dejiny Francúzska* (Histoire de France. 1947, v češtine pod názvom Dějiny Francie v Nakladatelství Lidové noviny 1994 a 2000, preklad Miroslav Drozd a Adriena Borovičková) a v spolupráci s Louisom Aragonom *Súbežné dejiny USA a ZSSR* (L'His-

toire parallèle des USA et de l'URSS. 1962, v slovenčine s podnázvom Dejiny v rokoch 1917 – 1960 vo vydavateľstve Smena 1966, preklad Anton Vantuch). Literárnokritické štúdie *Od Prousta po Camusa* (De Proust à Camus. 1963), *Od La Bruyère po Prousta* (De La Bruyère à Proust. 1964) a *Od Aragona po Montherlanta* (D' Aragon à Montherlant. 1967) jasne poukazujú na jeho zmysel pre kompozičnú a štylistickú finesu, výstižné vyjadrovacie prostriedky striedajúce sa v hudobnom rytme. Tento veľký znalec ľudskej duše skonal deviateho októbra 1967 v Neuilly-sur-Seine.

Biografia *René alebo Život vikomta de Chateaubriand*, ktorá prvý raz vyšla v roku 1938, patrí k význačným literárnym štúdiám tohto autora, pochopiteľne, aj vďaka zvolenému sujetu. Vikomt de Chateaubriand (1768 – 1848) prežil bohatý život a zanechal monumentálne dielo, z ktorého stačí spomenúť apológiu *Duch kresťanstva* (Génie du Christianisme. 1802), hagiografiu *Život opáta de Rancé* (Vie de Rancé. 1844) a rozsiahlu lyrickoepickú poému *Pamäti zo záhrobia* (Mémoires d'Outre-Tombe. 1849 – 50).

André Maurois zdôraznil, že vari nik si tak nepotrpel na slobodu ako Chateaubriand a zároveň ho opuncoval všemožnými prívlaskami „*Rousseauov stúpenec a Robespierrov nepriateľ, Bonapartov obdivovateľ a Napoléonov odporca, monarchista a vzbúrenec proti kráľom, liberál a ultraroyalista, racionalista a vizionár*“. Vikomta de Chateaubriand neobostieral tajomstvo, ale obklopoval celý svet nevynímajúci idealizmus ani jasnozrivosť, ambície ani ľahostajnosť, vášeň k životu ani lásku k smrti. A práve tento svet Maurois roztvára dokorán s príslovečným zmyslom pre jazykové odtienky, psychologický podtón, syntetizujúci charakter a profesionálny záujem, čo ho podnecoval zachádzať do podrobností, aby dosiahol harmonizujúcu celistvosť. Nech sa tento príslušník bretónskej šľachty ocitol kdekoľvek, či už ako zálesák v Amerike, kresťan v Jeruzaleme, minister v Berlíne, vyslanec v Ríme či Londýne za Reštaurácie alebo v exile, nikde ho nestratil z dohľadu. Jeho život rozdelil na tri časti podľa postavenia, ktoré práve zaujímal; opísal ho ako cestovateľa i vojaka, spisovateľa a činorodého muža. François-René de Chateaubriand bol, prirodzene, aj veľký milovník, o čom svedčia nádherné pasáže o Pauline de Beaumont a Juliette Récamierovej. Zanechal kolosálne literárne dielo, ktoré ozvláštnil originálnym zorným uhlom,

výberom špecifických jazykových prostriedkov a bohatou obrazotvornosťou. Maurois ho označil za Proustovho zvestovateľa.

Kto sa teda zamýšľa pustiť po stopách vikomta de Chateaubriand, potomka grófa de Combourg, predchodcu francúzskeho romantizmu, ministra zahraničných vecí či vyslanca, ktorý sa narodil v starom režime a prežil všetky politicko-historické zvraty prvej polovice devätnásteho storočia (revolúciu zavŕšenú Napoléonovým cisárstvom, obdobie Reštaurácie a vlády Bourbonovcov, revolúciu tridsiatych rokov a Júlovú monarchiu Louisa Philippa), nemal by obísť túto čitateľsky prítiažlivú biografiu zachytávajúcu jeho osudy na pozadí pohnutých udalostí.

FRANÇOISOVI MAURIACOVĪ
na dôkaz vrúcneho priateľstva

François de CHATEAUBRIAND
seigneur des Touches (1683 – 1729)
manželka **Perronelle Claude LAMOUR de LANJÉGU** (1692 – 1781)

FRANÇOIS-HENRI
seigneur
de La Villeneuve
farář de Merdrignac
(1717 – 1776)

RENÉ-AUGUSTE
gróf de Combours
(1718 – 1786)
manželka
Appoline de BEDÉE
(1726 – 1798)

PIERRE
seigneur du Plessis
(1727 – 1794)

JOSEPH
Seigneur du Parc
(1728 – 1772)

ARMAND
(1768–1809)
zastřelený

JEAN-BAPTISTE
gróf de Combours
(1759 – 1794)
manželka
Aline de Rosambo
(1771 – 1794)
popravení guillotínou

MARIE-ANNE
grófka de Marigny
(1760–1860)

BÉNIGNE
grófka de Québriac
neskôr vikomtessa
de Chateaubours
(1761–1848)

JULIE
grófka de Farcy
(1763–1799)

LUCILE
markýza de Caud
(1764 – 1804)

FRANÇOIS-RENÉ
vikomt de Chateaubriand
(1768 – 1848)
manželka
Céleste **BUISSON**
de **LA VIGNE**
(1774 – 1847)

LOUIS
gróf de Chateaubriand (1790 – 1873)
manželka Zélie d'Orglandes
(1793 – 1873)

CHRISTIAN
důstojník, neskôr jezuita
(1791–1843)

GEOFFROY
gróf de Chateaubriand (1828 – 1889)
privá manželka
Joséphine Mélanie Rogniat

druhá manželka
Antoinette Bernou de Rochetaillée
(1858 – 1918)

MARIE-LOUISE
grófka La Tour-du-Pin-
-Verclause (1876 – 1962)

SIBYLLE
grófka de Durfort
(1876 – 1962)

Úvodná poznámka

Zoznam hlavných diel a článkov, ktorých som sa pridržoval, nájde čitateľ na konci knihy. Rád by som sa poďakoval všetkým nebohým Chateaubriandovým priateľom, čo mi pomohli svojimi radami. René Doumic ma ako prvý nabádal, aby som napísal tento životopis a potom z neho čerpal námety na prednášky, ktoré odzneli v Société des Conférences. Keď sa mi podarilo zrealizovať načrtnutý projekt, spomínané prednášky si získali nadšených poslucháčov aj z radov mnohých členov Société Chateaubriand, najmä Monseigneuru kanonika Arthura Mugniera, psychiatra Dr. Henriho Le Savoureuxa, mademoiselle Hélénu Darembergovú, profesora Georgesu Collasa, Georgesu Mouliniera, Reného Helleua; veľmi som si vážil ich pripomienky a vzdávam vďaka ich vedeckej erudícii. Grófka de Durfort, rodená Sibylle de Chateaubriand, ma láskavo oboznámila s archívom combourského hradu, grófka d'Andlau, rodená Béatrix Le Marois, mi pomohla zostaviť chronológiu, Jeho Eminencia Jean Pozzi mi zadovážil dokumenty z archívu Ministerstva zahraničných vecí. Gróf Alexandre de Laborde ma zasvätil do svojich rodinných spomienok, Marcel Duchemin mi v pravej chvíli dovolil nazrieť do korektúr svojej znamenitej knihy. A v neposlednom rade mi ako vždy pomáhala manželka, moja najcennejšia spolupracovníčka.

A. M.

Prvá kapitola

DETSTVO A MLÁDENECTVO

Dostal som do vienka nadbytočnú životoschopnosť.

CHATEAUBRIAND

I. *Seigneuri, zemanía a korzári*

Neďaleko bretónskej viesky Guitté sa uprostred šírých polí vyníma stará masívna kamenná stavba, ktorá sa už síce premenila na obyčajnú usadlosť, ale notári spred dvesto rokov ju v úradných listinách ešte úctivo nazývali vidiecke sídlo alebo Château des Touches. Začiatkom osemnásteho storočia v ňom žil messire François de Chateaubriand, „vysokorodý a mocný seigneur holubníka, žabiarne a králikárne“. Jeden z jeho predkov Brien I. sa aktívne zapojil do bitky pri Hastings. Neskôr zas Geoffroy de Chateaubriand sprevádzal Saint-Louisa na krížových výpravách. Chateaubriandovcov spájala dvojnásobný príbuzenský pomer s anglickým kráľovským rodom, raz sa spríbuznili so španielskou kráľovskou rodinou a trikrát so slávnym rodom Bertranda du Guesclin, grófa de Longueville. Medziiným spravovali Bretónske štáty a stali sa rukojemníkmi francúzskych kráľov. Aj najmladší člen rodiny sa mohol pochváliť prekvapujúcim počtom slávnych predkov v dvoch líniách, ale viacerí na tomto svete vlastnili iba kúsok poľa neschopného ich užiť.

To bol aj prípad François de Chateaubriand, ctihodného seigneura de Villeneuve des Touches. Keď v roku 1729 odišiel na večnosť, dve tretiny jeho skromného majetku pripadli podľa bretónskych obyčajov najstaršiemu synovi, rabelaisovskému kňazovi, ktorý sa stal vidieckym farárom; zvyšní traja synovia si rozdelili tisícstošesťdesiatšesť libier renty. Za takých mizerných okolností si mohli šľachtickí potomkovia z vidieka vybrať len z dvoch možností; jedni sa vracali k pluhu a „po niekoľkých pokoleniach splynuli s ľudovými vrstvami“, druhí sa vydávali do sveta. René-Auguste, najstarší z troch mladších bratov Chateaubriandovcov, si zvolil more. Chcel slúžiť ako dôstojník na kráľovských vojnových lodiach, ale nepochádzal z dostatočne zámožnej rodiny, čo by si mohla dovoliť dlhší čas mu uhrádzať štúdiá v Breste alebo sa obrátiť na vplyvných protektorov na úradoch, aby mu vystavili diplom. Nijakej bretónskej rodine však nechýbali medzi rejdármi na armorickom pobreží príbuzní alebo priatelia. René-Auguste sa vybral hľadať šťastie do Saint-Malo.

Saint-Malo, bohaté kamenné mestečko zovreté na svojom ostrovčeku

medzi majestátnymi násypmi, patrilo okolo roku 1740 k čulým, prekvitajúcim a neohrozeným centrám. Obchod v ňom pripomínal pokrvné príbuzenstvo s vojenským konfliktom. Korzár, zákonný pirát, ktorý dostal povoľovací dekrét priamo od štátu, číhal na nepriateľské lode, takmer vždy pochádzajúce z Anglicka, vzápätí na ne útočil, ak náhodou neboli náležité ozbrojené, a celá korisť prepadávala v prospech rejdárov. Newfoundlandan, ktorý na pohľad vyzeral ako pokojný rybár loviaci tresky, často sa dostával do sporu s Angličanmi, ktorí nesmierne lipli na svojich právach na rybnaté plytčiny. Obchod s negrami, ktorý nepredstavoval priveľké riziko, spočíval v honbe na černochove na guinejskom pobreží a v ich následnom predaji plantážnikom na francúzskych ostrovoch v Amerike.

René-Auguste de Chateaubriand sa venoval tejto trojakej činnosti. Bol plavčíkom, začínajúcim námorníkom a pobočníkom, ľahko si teda „možno domyslieť jeho potlačovanú zlosť a zaťaté päste na stráži, keď si uvedomil, že sa pretĺka životom s nízkymi hodnotami, v službách kupcov, hoci jeho predkovia riadili lode v Bouvines a preberali hlavné velenie nad bretónskymi eskadrami“. Keď dovŕšil dvadsaťosem rokov, stal sa kapitánom, dostával podiely zo zisku a naďalej si uplatňoval právo brávať na loď vlastný náklad, čiže tovar, s ktorým výlučne sám obchodoval. Na jednej výprave ku guinejskému pobrežiu určil kapitán de Chateaubriand za hlavného kormidelníka svojho brata Pierra, neskoršieho seigneura du Plessis. Šlo o bežný kšeft, ktorým sa neporušoval nijaký zákon, a tak nie div, že obaja mladší bratia z aristokratickej rodiny sa mu legálne venovali. „Obchod s černochove sa nepovažoval za pokútny, dokonca ho podporovala aj svetská vrchnosť, a kráľ povýšil do šľachtického stavu nejedného lodiaru, ktorý sa ním zaoberal.“ Loď *Apollon*, ktorej velil rytier René de Chateaubriand, na tejto výprave prevážala v podpalubí štyristoštrnásť černochove; počas plavby prišiel iba o šesťnásť negrov, čo sa dá pokladať za pozoruhodný úspech, keďže priemerná strata sa pohybovala od piatich do tridsiatich percent.

V roku 1753 sa kapitán oženil. Niekoľko míľ od jeho rodnej usadlosti v Touches žila pri vsieke Plancoët stará šľachtická rodina Bedéeovcov, ctihodných seigneurov de La Bouëtardaye, ktorá sa mohla pochváliť oslnivou vzdelanosťou. Messire René de Chateaubriand si vzal urodzenú demoiselle Apollinu Jeannu Suzannu de Bedée. Táto dvadsaťsedemročná

„temperamentná a životaschopná, nadaná a vzdelaná“, ale aj „drobná, čiernovlasá a škaredá“ dievčina s uhladenými spôsobmi bola horlivou čitateľkou François de Salignac de la Mothe-Fénelon, Jeana Racina a Marie de Rabutin-Chantal, markízy de Sévigné. Po svadbe absolvoval René de Chateaubriand ešte niekoľko ciest a v roku 1757 sa stal rejdárom v Saint-Malo. Napriek namáhavým plavbám a neistému obchodu s negrami zbohatol nezvyčajne rýchlo, aj keď musel nakupovať tovar, vyberať bavlnené látky a sklené výrobky, dozerat' na náklad i staviteľov lodí a odhadovať cenu plachetnice. Ako skúsený, málovravný, obratný a chladnokrvný muž s obchodným duchom zručne spravoval svoj podnik a za tridsať rokov zarobil približne šesťstotisíc libier.

Peniaze však boli v očiach tohto lúpežného rytiera nanajvyšším prostriedkom; nesmierne ho ponížovala bieda, ktorú trela jeho rodina, vrúcne si teda želal opätovne vydobýť pre svoj rod náležité postavenie a úctu, čo mu prináležalo. Len čo zmajetnel, zameral sa výlučne na kúpu hradu a pôdy; majetok Chateaubriandovcov, ktorý prešiel do vlastníctva rodiny Condéovcov, síce nemohol získať späť, ale smel si dožičiť Combours, krásnu feudálnu pevnosť, ktorú dostal po sobášii do daru maršal Emmanuel-Félicité de Durfort, vojvoda de Duras, a rozhodol sa jej zbaviť. A tak rejdár kúpil v roku 1761 Combours za horibilnú sumu tristoštyridsaťtisíc libier. Vlastníctvo štyroch veží, spojené so šľachtickými titulmi grófa de Combours, ctihodného seigneura de Gaugres i ďalších miest, a istota, že jeho prvorodený syn zdedí toto nádherné panstvo a všetky zvučné predikáty, nepochybne spôsobili hrdému, prudkému a smutnému mužovi hlboké zadostučinenie.

René-Auguste de Chateaubriand a Apolline de Bedée splodili dohromady desať detí. Štyri z nich vypustili dušičku ešte v útlom veku a šesť prežilo; prvorodený syn Jean-Baptiste, dedič titulu a hradu, štyri dcéry Marie-Anne, Bénigne, Julie, Lucile a napokon druhý a zároveň najmladší syn François-René, ktorý prišiel na svet štvrtého septembra 1768, na rozhraní života a smrti, v deň, keď sa staré chatrče pri hradbách chúlili pred kvíliacou a zúriacou víchricou.

Bolo by čírym nerozumom vychovávať cintľavé dieťa v Saint-Malo; matka ho teda zverila do opateru vidieckej dojke, v kraji Bedéeovcov, v Plancoëte. Prvá dojka zanedlho stratila mlieko; keď druhá videla, ako dieťa chradne, zverila ho pod ochranu Bohorodičky, nahrubo otesanej

žulovej sochy, ktorú ľudia v kraji nazývali Notre-Dame-de-Nazareth. Prostá stvora sa zaprisahala, že dieťa bude na počesť Panny Márie nosiť iba modré a biele šatočky až do siedmich rokov. François-René ostal nažive a prvé tri roky strávil práve v úchvatnej vieske, ktorá mu utkvela v spomienkach ako „sídlo šťastia“. Klinom dvoch zalesnených vrškov pretekala malebná riečka Arguenon. Bénigne-Jeanne de Ravenel de Boisteilleul de Bedée, láskavá stará dáma, odchovankyňa chýrneho saint-cyrského dievčenského penzionátu, bývala so svojou sestrou, Suzannou Émiliou de Ravenel de Boisteilleul, v jednoduchom dome dominujúcom terasovitej záhrade, kde sa hrával jej vnuk. Neďaleko, na Route de Lamballe žil v Château de Monchoix ujec Antoine-Bénigne Bedée, ctihodný seigneur de Plancoët, pre tučnotu prezývaný Bedée Artichaut, ktorý bezstarostne prejedal svoju peňažnú hotovosť i rentu. Mal tri dcéry Charlottu Suzannu, Mariu Annu, Floru Annu Mariu a jediného syna Annibala Josepha, grófa de La Bouëtardais, „čo sa spoločne delili o jeho rozjasené srdce“. V monchoixskom zámku sa hralo, tancovalo, spievalo, radovalo od rána do večera. Prechod z takého príjemného prostredia do pochmúrneho otcovského domu znamenal pre chlapca nezanedbateľnú zmenu.

Keď sa trojročný François-René vrátil domov, jeho otec už sídlil v combourskom hrade a pozvoľna zanedbával rejdárstvo, kým jeho matka vzdelaná, zbožná a sčasti ľahkomyselná žena, ktorá vyhľadávala spoločnosť a obľubovala politiku, zdržiavala sa v Saint-Malo na Place Saint-Vincent v priestrannom paláci, ktorého prízemie zaberali kancelárie podniku Chateaubriandovcov. Očividne uprednostňovala prvorodeného syna Jeana Baptista, takže najmladší „Fanchin“ (alebo Rytier, ako mu začali hovoriť) sa cítil odstrčený. Apollinu de Bedée od samého začiatku sužovala manželova mrzutosť. „Zmocňovala sa jej taká stiesnenosť, že spočiatku nenútená a veselá žena pozvoľna upadala do melanchólie.“ Musela mlčať práve vtedy, keď by rada prehovorila, za skrivodlivosť sa teda odškodňovala počas manželovej neprítomnosti. Od rána do večera sa ponevierala po úzkych uličkách a vymetala salóny v mestečku, kde rejdárske rodiny udržiavali dôverné vzťahy. Doma si vylievala iba žľč a samozrejmu obeťou jej zlosti a výčitiek po návrate býval syn Rytier.

Prostoreký a vyzývavý chlapec výbušnej povahy, utekal z domu a hrával sa so saintmalojskými výrastkami na sillonskej hrádzi. Domov sa vracal neskoro večer v roztrhaných šatách, s ufúľanou tvárou a jeho

matka neraz zdúpnela: „Aký si škaredý!“ Bola dost' roztržitá a nevnímala, že vyzerá ako šklban medzi svojimi kamarátmi hrdými na nový odev a nesmierne trpí, lebo nikdy nemá ani centík, aby si takisto mohol kúpiť nejaké hračky a sladkosti. Nešlo o nijakú tragédiu, ale jestvuje zanedbateľný zármutok a utrpenie v šiestich rokoch? Keď sa gróf de Combourg na niekoľko hodín ráčil odpútať od svojho panstva a zavítal do Saint-Malo, vypočul si na adresu najmladšieho syna fúru sťažností a neokrôchane poznamenával, že všetci rytieri de Chateaubriand boli vagabundi, opilci a hašterivci. „Otcove poznámky ma strašne rozhorčovali, hoci som ešte nevyrástol z chlapčenských nohavíc“, napísal neskôr François-René. „A keď matka vzápätí korunovala svoje tirády chválorečou na môjho brata, ktorého nežne nazývala hrdina Cato, zrazu som cítil, že by som naozaj dokázal popáchať všetko zlo, čo mi prišla za golier.“ Zbožňovaný najstarší brat navštevoval kolégium a staršie sestry sa hanbili za takého špinavého a otrhaného uličníka. Najmladšiemu členovi rodiny preukazovala akú-takú láskavosť jedine stará slúžka Villeneuvčanka, ktorá ho potajme krmila maškrtami, a najmladšia sestra Lucile, lebo sa cítila rovnako opustená.

„Skúste si predstaviť drobnú, chudú dievčinku, na svoj vek príliš vysokú s dlhými klátivými rukami a ustráchaným výzorom, ťažko sa vyjadrujúcu a neschopnú čokoľvek sa naučiť, oblečte ju do šiat šitých na odlišnú postavu, stiahnite jej prsia drapľavým živôtikom, zadierajúcim sa jej do kože a spôsobujúcim bolestivé odreniny, vystužte jej krk kovovým obojkom potiahnutým hnedým zamatom, vyčesťte jej vlasy na temeno hlavy, zopnite ich, uväznite do čierneho plátenného čepca a uzriete polutovaniahodné stvorenie, ktoré ma ohromilo, keď som sa vrátil pod rodičovskú strechu.“ Lucilu ponižovali a urážali ešte väčšmi než jej malého bračeka; hoci bol od nej o štyri roky mladší, rozprestrel nad ňou ochranné krídla. Keď oboch súrodencov poslali z domu k dvom krivajúcim a hrbatým starenám, ktoré ich učili čítať a už na prvých hodinách Lucilu zahriakovali, malý divoch sa na ne vrhol a zaryl im nechtami do tváre. Tak sa obaja najmladší súrodenci od samého začiatku vzájomne delili o svoje síce nepatrné, ale zato páľčivé krivdy.

Sedemročný François-René slávnostne predstúpil pred Notre-Dame-de-Nazareth, aby ho sprostila sľubu. Zúčastnil sa na svätej omši v plancoëtskom opátstve, ktorú dala rodina odslúžiť, a tento obrad, kde sa cítil

ako hrdina, naňho mocne zapôsobil. Prior spomenul v slávnostnom príhovore príbeh Geoffroya de Chateaubriand, ktorý sa kedysi vydal so Saint-Louisom na krížovú výpravu, a podotkol, že François-René sa jedného krásneho dňa podistým vyberie do Palestíny ako jeho slávny predok a vzdá vďaka Bohorodičke, ktorá mu zachránila život. V Plancoëte sa chlapec znovu stretol s milovanou Bénignou Jeannou de Bedée, odetou v plisovaných šatách a v čipkovanom čepci s dlhými stuhami, ktoré si uväzovala pod bradou. Vypočul si hromadu zaujímavých historiek z kráľovského dvora Louisa XIV. a piesne v interpretácii jej sestry Suzanny Émilie de Boisteilleul, čo sama zložila. Jedna z nich sa začínala veršom: „Miloval krahulec peničku...“ Ten čudesný dravec mu nešiel do hlavy. Ujec Antoine-Bénigne Bedée sa s „nevyčerpateľnou bujarosťou“ naďalej prejedal v Monchoix. Po záplave výčitiek na Place Saint-Vincent sa v monchoixskom zámku „plnom radovánok a rozruchu“ cítil ako v raji.

François-René de Chateaubriand sa zanedlho znovu vrátil do Saint-Malo. S radosťou zapadol do úzkych uličiek zaváňajúcich lúhom a dechtom, do pootvorených skladov s navfšenými stohmi bavlny a debnami skleneného tovaru, medzi svojich odvážnych kamarátov oddávajúcich sa nebezpečným hrám na sillonskej hrádzi. Saintmalojské deti nedbali na zachmúrenú oblohu, premávali sa na chodúľoch uprostred rozbúrených vln a s nadšením prijímali búrku. Chateaubriand si obľúbil morskú vodu, „svoju prvú varovkyňu, svedkyňu jeho prvých krokov, čo v ňom vzbudzovala počiatočnú vášeň a upokojovala jeho prvé búrlivé prejavy“, ktoré zbožňoval až do posledného dychu. Nadosmrťi si vštepil do pamäti saintmalojskú katedrálu cez vianočné sviatky, keď starí námorníci kľáčali na kolenách a mladé ženy pri dohárajúcich sviečkach predčitovali z modlitebných knižiek, kým prudká víchrica, lomcujúca vitrážami na bazilike, rozochvievala klenby chrámovej lode.

Nesmierne rád nečinne vysedával na pláži a „pozoroval vtáčiky v modravých diaľavách“ alebo sa díval na hmlu, poháňanú vetrom a zahaľujúcu čierne rozložené skaly na ostrove Grand-Bé. Neposedný chlapec však nesníval pridllho; len čo zbadal kamaráta, povedzme uličníka Gesrila, ktorý býval na Place Saint-Vincent nad Chateaubriandovcami a neraz vychrstol starším sestrám za krk vodu z hrnca, keď vyšli na balkón, alebo bratranca Armanda, syna kapitána Pierra de Chateaubriand,

znovu sa púšťal do nejakých čertovín, ktoré desili bojazlivé slúžky. Domov sa chlapci vracali až večer; v salóne, kde sa vynímali pohovky potiahnuté žltým damaskom i kreslá pokryté zlatožltým prúžkovaným utrechtským zamatom, sedávala Apolline de Chateaubriand, zanietená frondistka nespokojná s politickou situáciou a hlásiaca sa k bretónskemu vodcovi hnutia parlamentnej frondy Louisovi de Caradeuc de La Chalotais, a dojímavým hlasom upozorňovala svojich hostí, že ženičky na saintmalojskej tržnici odmietajú predávať platesy a kambaly stúpencom bretónskeho guvernéra Emmanuela Armanda de Vignerot du Plessis-Richelieu, vojvodu d'Aiguillon. Villeneuvečanka sa zvyčajne utiahla do svojej podkrovnej izbičky, líhala si na biedne lôžko pod vetchú prikrývku a dieťa zaspávalo ukolísané hukotom spenených vln, stúpajúcich a zase klesajúcich v monotónnom pravidelnom rytme.

II. Bretónske kolégiá

René de Chateaubriand, ktorý sa utiahol na hrad, dal v máji 1777 priviesť svoju rodinu do Combourgu. Jeho manželka, drobná čiernovláska sa chtiac-nechtiac musela zmieriť s odchodom zo Saint-Malo. Urodzených členov rodiny odvážal pozlátený koč, hodný rozprávkového markíza de Carabas, ťahaný záprahom ôsmich koní vystrojených ako španielske mulice, ktorý nakoniec dorazil pod combourskú arkádu. Za prvou bránou vošla ekvipáž s veselo cvendžiacimi zvončekmi na priestranné trávnaté nádvorie; v pozadí „medzi majestátnymi stromami hustého lesa ožiarенého zapadajúcim slnkom, týčil sa masívny, strohý a pochmúrny feudálny hrad“. Štyri veže „rozmiestnené ako kolesá na voze“ navzájom prepájali ozdobné striešky pripomínajúce postelňé baldachýny; špicaté strechy trónili na cimburí „ako čepce na gotickej korune“. Masívnu pevnosť len kde-tu osvetľovali mrežované okienka na maurský spôsob, ktoré sa vyslovene strácali v hrubočizných múroch. François-René de Chateaubriand jakživ nevidel takú nádhernú a zároveň príšernú tvrdzu. Monchoixský a bouëtardaiský zámok vyzerali v porovnaní s com-

bourským hradom ako úbohé barabizne; nadúval sa teda pýchou, že je synom majiteľa takého rozľahlého panstva, a pocítil „strašnú radosť“.

Padací most nahrádzalo schodište, pôsobiace nevýrazným dojmom a vedúce do strážnice. Gróf de Combours vítal rodinu z najvyššieho stupienka. „René de Chateaubriand bol vysoký a chudý, mal orlí nos, úzke bledé pery a vpadnuté modrozelené oči.“ Keď sa nazlostil, „metal iskrivými zrenicami, ktoré zasahovali ako guľky“. V deň „príchodu celej rodiny do slávnej usadlosti, však miernil svoju zvyčajnú náladovosť“. Nasledujúce dva týždne deti objavovali hrad i park, točité schody, tajné chodby, maurské veže, rybník, v ktorom sa odrážali vysoké stromy za štebotu vtáčeniec i jarné kvety a prežívali čarovné dni. Combours im pripadal ako strašidelný zakliaty zámok. Vari im nerozprávali, že v ňom blúdievajú príznaky a najmä duch niekdajšieho seigneura s drevenou nohou, ktorého všade sprevádza kocúr? François-René, z ktorého chcel otec vykresat' dôstojníka kráľovského námorníctva, musel sa zanedlho pustiť do seriózneho štúdia v najbližšom, teda montdolskom kolégiu, kam ho zapísal napriek hojne preliatym slzám.

Šlo o nevelké kolégium obklopené dvorom a ihriskom, ktoré viedli niekoľkí duchovní v dvoch budovách postavených do pravého uhla a obkolesených stromami. Rytier de Chateaubriand sa dovtedy nevenoval sústavnému štúdiu, až montdolskí profesori v ňom odhalili veľmi nadaného žiaka. Vďaka neobyčajne chápatému duchu a priam zázračnej pamäti exceloval nielen v matematike, ale i v latinčine. Latinská veta sa v jeho písomnom prejave tak prirodzene premieňala na pentameter, že profesor abbé Julien Egault ho opuncoval prívlastkom Elegik, ba neskôr ho akiste nazval Rétorom. Spočiatku François-René nesmierne trpel v kruhu svojich kamarátov ako predtým v Saint-Malo, že ako jediný nosí najhorší odev a nedostáva pravidelné vreckové, ale pomaly si všetci zvykli, vážili si jeho odvahu a oceňovali výbušnú povahu, ktorá v krajnom prípade vyúsťovala do vzbury, keď ho chcel niektorý učiteľ potrestať. Tento bystrý riešiteľ úloh obľuboval hry a veľmi rýchlo sa stal stredobodom pozornosti pre svoje prirodzené osobné čaro, hoci nebol „tyranom ani otrokom“.

V montdolskom kolégiu strávil štyri užitočné roky a dosiahol klasické vzdelanie. Na sklonku tamjšieho pobytu ho zaskočila predčasná puberta. Prežíval obdobie, keď sa v ňom prebúdzala nepochopiteľná žiadza

a keď sa usiloval prísť na koreň všetkým tajom, čo ho znepokojovali i nadchýnali. Nežil v blízkosti dievčat, ktoré nevedomky vzýval, hľadal v básňach, v románoch, ba i v svätých knihách, a predsa sa celý rozochvel, keď sa na niektorej strane stretol s pôžitkárskeým slovom; neraz ním zmietali silné emócie.

„Náhodou sa mi priplietli do rúk dve úplne odlišné knihy, nevybrúsený *Quintus Horatius Flaccus* a príbeh *Povrchne odbavených spovedí* (od Aurelia Augustina Hipponensisa). Obe tieto diela vo mne zanechali neuveriteľný myšlienkový zmätok; predou mnou sa nečakane vynoril čudsný svet. Na jednej strane som vytušil tajomstvo nepochopiteľné v mojom veku, celkom iný život v porovnaní s vlastným, pôžitok mimo hier, do ktorých som sa zapájal, neznáme čaro v druhom pohlaví, z ktorého som poznal iba matku a svoje sestry; na druhej strane mi príšery, vláčiace ťažké reťaze a chrliace ohnivé plamene, zvestovali večné muky za jeden jediný utajený hriech.“ „Rozoberal som štvrtú knihu *Eneidy* a čítal *Telemacha*; odrazu som v Didone a Eucharide odkryl krásy, čo ma uchvátili; vzápätí som neobyčajne citlivo vnímal harmóniu tých nádherných veršov a antickej prózy. Jedného krásneho dňa som tak horlivo a plynne preložil Lucretiovo *Aeneadum genitrix hominum divumque voluptas*, až mi abbé Egault vytrhol báseň a odkázal ma na grécku gramatiku. Zmocnil som sa jedného Albia Tibulla; keď som dospel k jeho *Quam juvat immites ventos audire cubantem*, akoby tie pocity rozkoše a melanchólie sčista-jasna odhalili moju vlastnú prirodzenosť. Odvtedy som nedokázal odpútať pozornosť od kníh Jeana Baptista Massillona, obsahujúcich kázne o Hriešnici a Márnotratnom synovi. Dovolili mi v nich listovať, lebo vôbec netušili, čo v nich nachádzam. V kaplnke som kradol nespálené zvyšky sviečok a v noci si potajomky čítal prítťažlivé opisy zmätenej duše, zaspával som mumľajúc nesúvislé vety a vkladal do nich nehu, rytmus a čaro spisovateľa, ktorý bravúrne preniesol racinovský ľubozvuk do prózy... Ak som neskôr v podstate verne vykreslil rozmanité duševné poryvy spojené s kresťanskými zásadami, som presvedčený, že za tento úspech vďačím len a len náhode, ktorá mi umožnila v jednom okamihu spoznať dve protirečivé stránky.“

Ako trinásťročný objavil v kázňach ostrý nesúlady, kde sa miešala predstava zmyselného šťastia s vidinou hriechu, tak ako v latinských elégiách disonancie spájajúce rozkoš s melanchóliou súvisiacou s pomínelou